

تاریخ پارچه و نساجی در ایران

فریده طالب پور

عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء

سروشنامه: طالب پور، فریده، ۱۳۴۰	
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ پارچه و نساجی در ایران/ فریده طالب پور.
مشخصات نشر:	تهران: مرکب سپید: دانشگاه الزهراء(س)، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۲۳۰ص: مصور(رنگی).
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۵۴۵۹-۲۴-۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	واژه نامه
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۱۹۹]-۲۰۸.
موضوع:	پارچه - - ایران - - تاریخ
موضوع:	نساجی - - ایران - - تاریخ
شناسه افزوده:	دانشگاه الزهراء
رده بندی کنگره:	۸۸۷۴/ط۲۲۲ ۱۳۹۲ الف
رده بندی دیویی:	۷۴۶/۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی:	۳۳۶۴۹۸

دانشگاه الزهراء

انتشارات مرکب سپید

www.morakabsepid.com

عنوان کتاب: تاریخ پارچه و نساجی در ایران •
 نویسنده: فریده طالب پور • نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲ •
 طرح روی جلد: نوس نگاه • لیتوگرافی: گلپا • تیراژ: ۱۰۰۰ •
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۵۹-۲۴-۱ • قیمت ۱۲۰۰۰ تومان •
 تلفن مراکز پخش: انتشارات مرکب سپید: ۰۲۲۰۵۵۱۹۳ • ۰۹۱۲۵۰۱۳۷۶۲۶ •
 دانشگاه الزهراء: ۸۸۰۴۸۹۳۳

حق چاپ برای ناشرین محفوظ است

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیش گفتار
	فصل اول نگاهی اجمالی به تحول ریسندگی بافندگی و رنگرزی و چاپ پارچه
۵	۱-۱ مقدمه
۷	۲-۱ الیاف طبیعی مورد استفاده در پارچه بافی
۹	۳-۱ تحول و تکامل ریسندگی نخ
۱۰	۴-۱ تحول و تکامل دستگاههای بافندگی
۱۲	۱-۴-۱ دستگاه کمربندی
۱۲	۲-۴-۱ دستگاه بافندگی با وزنه‌های نخ تار
۱۳	۳-۴-۱ دستگاه افقی یا زمینی
۱۳	۴-۴-۱ دستگاه عمودی دو غلتکی
۱۳	۵-۴-۱ دستگاه وردی
۱۴	۶-۴-۱ دستگاه کششی
۱۴	۷-۴-۱ دستگاه ژاکارد
۱۵	۵-۱ رنگرزی و چاپ پارچه
۱۹	۱-۵-۱ تاریخچه‌ی صنعت چاپ پارچه
	فصل دوم تاریخچه‌ی پارچه‌بافی در ایران
۲۵	۱-۲ مقدمه
۲۶	۲-۲ عقاید برخی از دانشمندان در مورد پیدایش پارچه و تن پوشی

۳-۲ پارچه بافی در ایران باستان

۲۷

فصل سوم پارچه بافی در ایران باستان تا دوره‌ی ساسانی

۳۳

۱-۳ مقدمه

۳۵

۲-۳ پارچه و نساجی در دوره‌ی عیلام

۳۷

۳-۳ پارچه و نساجی در دوره‌ی مادها

۳۸

۴-۳ پارچه و نساجی در دوره‌ی هخامنشی

۴۱

۵-۳ پارچه و نساجی در دوره‌ی سلوکی

۴۲

۶-۳ پارچه و نساجی در دوره‌ی اشکانی

فصل چهارم پارچه و نساجی در دوره‌ی ساسانی

۴۹

۱-۴ مقدمه

۵۰

۲-۴ پارچه بافی در دوره‌ی ساسانی

۵۲

۳-۴ طرح و نقش پارچه‌های ساسانی

۵۴

۴-۴ نمونه‌ی پارچه‌های ساسانی

۵۶

۵-۴ انواع پارچه‌های ساسانی

۵۹

۶-۴ علت وجود پارچه‌های ساسانی در کشورهای غربی

فصل پنجم پارچه و نساجی ایران در چهار قرن اولیه‌ی اسلامی

۶۳

۱-۵ مقدمه

۶۴

۲-۵ حکومت‌های متقارن

۶۴

۳-۵ پارچه و نساجی در قرون اولیه‌ی اسلامی

۷۱

۴-۵ طراز

۷۳

۵-۵ نحوه‌ی رشد و توسعه‌ی پارچه بافی ایران در قرون اولیه اسلامی

۷۴

۶-۵ انواع پارچه در چهار قرن اولیه‌ی اسلامی

۷۷

۷-۵ مراکز تولید پارچه در ایران اسلامی

فصل ششم پارچه و نساجی در دوران آل بویه و سلجوقی

۸۷

پارچه و نساجی در دوره‌ی آل بویه

۸۸

۱-۶ مقدمه

۲-۶ پارچه بافی در دوره‌ی آل بویه

۸۸	۳-۶ طرح و نقش پارچه‌های بویهی
۹۰	۴-۶ نمونه پارچه‌های بویهی
۹۲	۵-۶ مراکز تولید پارچه در دوره‌ی آل بویه
۹۳	۶-۶ پارچه‌های مکشوفه در ری
	پارچه و نساجی در دوره‌ی سلجوقی
۹۷	۷-۶ مقدمه
۹۸	۸-۶ پارچه بافی در دوره‌ی سلجوقی
۱۰۱	۹-۶ طرح و نقش پارچه‌های سلجوقی
۱۰۳	۱۰-۶ انواع منسوجات سلجوقی از نظر شیوه‌های بافت
۱۰۴	۱۱-۶ نمونه پارچه‌های سلجوقی
۱۰۵	۱۲-۶ تکنیک‌های پارچه‌بافی در دوره‌ی سلجوقی
۱۰۹	۱۳-۶ مراکز بافت پارچه در دوره‌ی سلجوقی

فصل هفتم پارچه و نساجی در دوره‌ی مغول و تیموری

۱۱۳	۱-۷ مقدمه
۱۱۵	۲-۷ پارچه بافی در دوره‌ی ایلخانی
۱۱۶	۳-۷ طرح و نقش پارچه‌ها در دوره‌ی ایلخانی
۱۱۹	۴-۷ نمونه‌های پارچه‌های ایلخانی
۱۲۱	۵-۷ تقسیم‌بندی پارچه‌ها در دوره‌ی ایلخانی
۱۲۲	۶-۷ مراکز بافت پارچه در دوره‌ی ایلخانی
۱۲۴	۷-۷ علل تاثیر سبک چین بر صنعت نساجی ایران
۱۲۵	۸-۷ پارچه و نساجی در دوره‌ی تیموری
۱۲۸	۹-۷ انواع پارچه در دوره‌ی تیموری
۱۲۹	۱۰-۷ طرح و نقش پارچه‌ها در دوره‌ی تیموری

فصل هشتم پارچه و نساجی در دوره‌ی صفوی

۱۳۳	۱-۸ مقدمه
۱۳۵	۲-۸ مکاتب پارچه بافی در دوره‌ی صفوی

۱۳۶	۳-۸ طرح و نقش در پارچه‌های صفوی
۱۳۸	۴-۸ انواع پارچه در دوره‌ی صفوی
۱۴۲	۵-۸ نمونه‌هایی از پارچه‌های صفوی در موّره‌های جهان
۱۴۵	۶-۸ مراکز تولید پارچه در دوره صفوی

فصل نهم پارچه و نساجی در دوره‌ی قاجار

۱۴۹	۱-۹ مقدمه
۱۵۴	۲-۹ وضعیت صنعت نساجی در دوره‌ی قاجار
۱۶۵	۳-۹ طرح و نقش پارچه‌های قاجار
۱۶۶	۴-۹ انواع پارچه در دوره‌ی قاجار
۱۷۱	۵-۹ مراکز نساجی در دوره‌ی قاجار
۱۷۲	۶-۹ ابریشم در دوره‌ی قاجار
۱۷۶	۷-۹ کارخانجات نساجی در دوره‌ی قاجار
۱۷۷	۸-۹ علل بروز تحولات در صنعت نساجی در دوره‌ی قاجار
۱۸۰	۹-۹ علل تغییر البسه در دوره‌ی قاجار

فصل دهم وضعیت پارچه و نساجی از دوره‌ی پهلوی تا بعد

۱۸۵	۱-۱۰ مقدمه
۱۸۶	۲-۱۰ وضعیت صنعت نساجی در ابتدای دوره‌ی پهلوی
۱۸۷	۳-۱۰ صنعت نساجی پس از سال ۱۳۳۳ هجری شمسی
۱۸۹	۴-۱۰ انواع پارچه های تولید شده در دوره‌ی پهلوی
۱۹۰	۵-۱۰ نگاهی گذرا به صنعت نساجی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی
۱۹۳	آشنایی با برخی از اصطلاحات پارچه
۱۹۹	فهرست منابع فارسی مورد استفاده
۳۰۸	فهرست منابع انگلیسی مورد استفاده
۲۰۹	تصاویر

پیشگفتار

در طول زمان، پارچه تنها برای محافظت از بدن به کار نرفته، بلکه با ذوق و تنوع طلبی انسان همراه شده و مفهوم جدیدی یافته است. احساس خودآرایی و زیبایی باعث شده است که پوشاک، دیگر به عنوان یک نیاز اساسی مطرح نشود، بلکه به نوعی مظهر زیبایی برای انسان تبدیل گردد. در طی مطالعات، مشخص شده که پارچه بافی سریع‌تر از سایر صنایع بشری به وجود آمده است. اما جنس و نوع منسوجی که بشر برای اولین بار از آن استفاده کرده است، مشخص نیست. از دیدگاه اقتصادی یکی از مهم‌ترین نیازهای یک جامعه، لباس است. زیرا کالایی است که هرگز نمی‌توان از تهیه، تولید و مصرف آن باز ماند.

تاریخ پارچه بافی در ایران نشان می‌دهد که پارچه بافی در زمان‌های مختلف، متکی بر حمایت پادشاهان بوده و هرگاه مورد حمایت قرار گرفته به اوج پیشرفت خود رسیده است. سال‌ها پیش ایرانیان نه تنها انواع پارچه‌های زیبا و نفیس را تولید می‌کردند، بلکه مقادیر زیادی پارچه به سایر کشورها نیز صادر می‌کردند که نمونه‌هایی از آن‌ها اکنون زینت بخش موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی در جهان است.

لذا برای شناخت وضعیت پارچه و نساجی در ایران، قبل از هر چیز، پیشینه‌ی آن باید مورد بررسی قرار گیرد. کتاب حاضر مجموعه‌ای است که وضعیت نساجی ایران را در ادوار مهم تاریخی بررسی می‌کند و انواع منسوجات، شیوه‌های تزئینی پارچه و مراکز مهم بافت را در هر دوره مورد بررسی قرار می‌دهد. در دوره‌های گذشته، منسوجات از

الیاف طبیعی تهیه می‌شدند و این مواد در برابر عوامل طبیعی فاسد می‌شدند و از بین می‌رفتند، لذا نمونه‌های اندکی از پارچه‌های ادوار قدیمی ایران به دست آمده است. بنابر این بررسی وضعیت نساجی در این دوران بر اساس مستندات است که از آثاری مانند حجاری‌ها، مهرها و سایر اشیا- که غالباً بر نوع پوشاک مردم آن دوره متکی است- به دست آمده است. لیکن از دوره‌ی هخامنشی به بعد بر اساس نمونه‌های منسوجات یافت شده می‌توان به نتایج بهتری دست یافت.

کاوش‌های باستان شناسی نشان می‌دهند که قدمت پارچه بافی در ایران به حدود ده هزار سال پیش می‌رسد. بنابر این می‌توان دریافت که انسان قیل از مهارت در پارچه بافی، باید هنر و مهارت ریسندگی و تولید نخ را فرا گرفته باشد و سپس از نخ‌هایی که به طور دستی تهیه می‌نمود، پارچه بافته و آن را با مواد رنگزای طبیعی و خاک‌های ملون موجود در محیط زندگی خود رنگ کرده باشد تا زیباتر جلوه کند. لذا بررسی تحول و تکامل صنایع ریسندگی، بافندگی و چاپ پارچه در ابتدا ضروری به نظر می‌رسد تا خوانندگان با پیشینه‌ی این صنایع بهتر آشنا شوند. اندیشمندان ایرانی و خارجی به بررسی هنرهای ایران در دوره‌های مختلف پرداخته‌اند که گاهی بخش کوچکی از مطالعات خرد را نیز به منسوجات ایرانی اختصاص داده‌اند. این کتاب به منظور ارائه‌ی اطلاعات کافی در مورد پارچه بافی و نساجی ایران تدوین شده که امید است مورد استفاده‌ی دانشجویان و علاقه مندان قرار گیرد.

فریده طالب‌پور

هیأت علمی دانشگاه الزهرا(س)